

بررسی نام جاهای گیاهی (درختی و درختچه ای)، پراکنش، فراوانی و کاربرد آنها در جغرافیای لرستان

سید رحمان سهرابی¹، نادر آزاد بخت¹

¹-پژوهشگران و کارشناس ارشد مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی لرستان

Rahmansohrabi2005@yahoo.com

چکیده:

نام ها و نشانه‌ها، طیف گسترده‌ای از معانی و مفاهیم برآمده از تاریخ، فرهنگ، طبیعت، باورها، جغرافیا و ... را در بر می‌گیرند و هماهنگ با شرایط محیط زیست، معیشت، اقتصاد و بازتابی از تلقی انسان از زندگی فردی و اجتماعی اوست. در سطح جهان، ایران و به ویژه استان لرستان نام جاها بازتاب و بیانگر باورهای دینی، فرهنگی، تاریخی، جغرافیایی، نام برجستگان و قهرمانان ملی و محلی یا رخدادهایی است که در یک مکان رخ داده است اما بی تردید نمی‌توان و نباید از کنار نام‌های گیاهی یا نام جاهای گیاهی به سادگی گذشت زیرا با توجه به این نام‌ها رد پای تغییرات اقلیمی، شرایط طبیعی زیست انسان‌ها و استعدادهای گوناگون همراه با دخالت‌های خواسته یا ناخواسته بشری و تنوع زیستی را می‌توان دریافت از سویی این نام‌ها بی تردید در نهادینه شدن فرهنگ لری به معنای عام نقش آفرین و کارساز بوده‌اند. این بررسی به شیوه اسنادی، نقشه و ... و با انجام بازدیدهای میدانی در سطح استان لرستان صورت پذیرفته و طی آن 190 مورد نام جای گیاهی شامل روستاهای کوچک و بزرگ اغلب درخت و درخچه‌ای شناخته شده است. بر پایه نتایج این پژوهش بالاترین فراوانی مربوط به درخت چنار (38 مورد) بید (27 مورد) بلوط (17 مورد) توت (14 مورد) و ... بوده است. امید آنکه این گام و تلاش کوتاه بتواند افقی نو و چشم اندازی دلنواز و کارا تر را پیش روی پژوهشگران و علاقه‌مندان فرهنگ بومی به ویژه و طبیعت استان بگشاید.

واژگان کلیدی: نام جاهای گیاهی، پراکنش، فرهنگ بومی، لرستان

مقدمه:

مساحت استان لرستان نزدیک به 2900000 هکتار می باشد بر اساس سرشماری سال 1385، جمعیت آن ۱,۷۱۶,۵۲۷ نفر گزارش شده است که در قالب 23 شهر و 3000 روستا زندگی کنند. این استان سیزدهمین استان کشور از نظر جمعیت می باشد و یکی از استان های پرجمعیت کشور به شمار می رود

سهم استان لرستان، از جنگلهای زاگرس میزان 1218000 هکتار معادل 42٪ مساحت استان می باشد که در مسائل حفاظت خاک، محیط زیست و وابستگی روستائیان و عشایر به این منابع نقش اساسی را بخود گرفته اند متأسفانه به دلیل بهره برداری های متعدد و خارج از توان این منابع موجودی آنها از نظر کیفی و کمی به خطر افتاده است که جا دارد با مطالعه و دستیابی به خصوصیات و وضعیت آنها نسبت به برنامه ریزی، توسعه و بهره برداری و بهره گیری اصولی از آنها اقدام نمود.

ضرورت انجام این تحقیق می تواند در خصوص تاثیر پذیری اسامی برخی از روستاهای استان (190 روستا) از درختان و درختچه های این جنگلها باشد. علاوه بر نشان دادن اهمیت و ارزش آنها در مسایل اجتماعی ساکنین این استان، شاید یادآوری و هشدار برای مدیران، کارشناسان و دست اندرکاران امر جنگلهای استان که در حال تخریب و نابودی هستند قرار گیرد.

بررسی منابع (پیشینه تحقیق):

علف، کلمه ایست عربی که در زبان پهلوی به شکل های "گیاه"، "مرو" و "واش" آمده است و در اسامی روستاها و شهرهای زیراین واژه ها گواهی بر سر سبزی سرزمین ها است. تا جایی که در روستای گیاهان در جنوب دریاچه هامون و روستای گیان در نزدیکی نهاوند دیده می شود.

روستای مرو در نزدیکی اراک، شهرستان مرودشت در استان فارس و مروست در جنوب استان یزد. روستای واشه در جنوب اراک، روستای واشیان، نصیرتپه در نزدیکی پل دختر در

استان لرستان، روستای واشقان (واشگان) در استان مرکزی و منطقه تنگه واشی در نزدیکی شهرستان فیروزکوه استان تهران یا چینار در ارمنستان، چنار نام درختی است که در زبان پهلوی با نمای چینار (chinar) برده شده است. فراوانی حضور و کاربرد این درخت در ایران بحدی است که بسیاری از روستاهای ایران به نام این درخت نامگذاری شده اند و جهانگردانی در سفرنامه هایشان این درخت را نام برده اند. نام این درخت در ارمنستان نیز چینار می باشد و اشاره به پیوستگی این سرزمین زیبا در زمانی نه چندان دور به ایران عزیز دارد.

روستاهای چنار در استانهای لرستان، کرمان، اردبیل، خراسان رضوی (سه روستا)، کرمانشاه (دوروستا)، قزوین، اصفهان، خوزستان، فارس، مرکزی و گرگان. روستاهای چناران در استانهای گلستان، خراسان رضوی، خراسان شمالی، کرمان و شهرستان چناران در خراسان رضوی. روستاهای چنارباشی در استان ایلام، چنارباغله لرستان، چناربن مازندران، چناربو خراسان رضوی، چنارپیچاب خوزستان، چنارخشکه لرستان، چناردم چهر لرستان، چنارستان لرستان و خوزستان، چنارشاهیجان در فارس، چنارعلیاهمدان، چنارفاریاب فارس، چنارک خراسان رضوی، چنارک اصفهان، چنارمحمودی چهارمحال و بختیاری، چشمه چنار کهگیلویه و بویراحمد، چنارمیشوان فارس، چنارناز یزد، چنارو در کرمان، چنارویه فارس، چناره در لرستان و کردستان.

در مطالعه ای تحت عنوان وجه تسمیه (علت نامگذاری) روستای فیل آباد بیان شده است (محمودی 1391)، اختراع «خط و زبان» از مهمترین و پیچیده ترین اختراعات بشر است. انسانها برای برقراری ارتباط بهتر خط و زبان را بوجود آوردند. پیچیدگی و رازآلود بودن گفتار و نوشتار بشر از آن جهت است که هزاران زبان و به دنبال آن میلیونها لهجه و گویش در دنیای کنونی وجود دارد. خوشبختانه باید بدانیم که از میان حدود چهارصد زبان معروف و پرکاربرد دنیا، زبان فارسی از جهت تعداد متکلمین رتبه ای زیر ده دارد و از جهت فصاحت و شیوایی همراه با زبانهای عربی، ترکی، فرانسه، و انگلیسی از زبانهای معروف دنیاست.

از دیرباز انسانها برای نامگذاری اشیاء، اشخاص و مکانها از شیوه ی «وضع لغات به شیوه قراردادهای اجتماعی» بهره گرفته اند، مثل قرارداد پدر و مادر برای نامگذاری فرزندان یا قرارداد فارسی زبانان که از این به بعد به فناوری (SMS) پیامک بگویند. نامگذاری روستاها و شهرها هم از همین قاعده و روش پیروی می کند، مثل قرارداد آریایی ها برای نامیدن سکونتگاه خود به «ایران» یا قرارداد در جهت نامیدن سکونتگاه خود به «کوه‌رنگ».

آخوندزاد (1389)، اسم کلمه ایست که به وسیله ی آن کسی یا چیزی را می خوانند. این کلمات خود طیف گسترده ای از معانی را شامل می شوند و عموماً متأثر از تاریخ و فرهنگ بوده، با شرایط زیست محیطی، اقتصادی، باورها و آرزوهای آن جامعه ارتباطی تنگاتنگ دارند. ترکان پیش از اسلام، بنابر باورهای خود نهادهای طبیعت را مقدس می شمردند. بدین لحاظ اسامی برگرفته از طبیعت و محیط، در بین آنها از جایگاه خاصی برخوردار بود. می بینیم که جغرافیای طبیعی زیستگاه در نامگذاری روستاهای ترکمن صحرا تاثیر عمیقی داشته است. مثلاً نام روستای پیر آغاچ در ترکمن صحرا، برگرفته از درخت کهنسالی است که در آن ریشه دوانده و در نزد عوام از قداست خاصی برخوردار است. اینگونه درختان اصطلاحاً (دیلگ آغاچی) نامیده می شوند. دیده شده که بر این باور، نیاز محتاجان و دردمندان با بستن پارچه ای به شاخه های درخت برآورده شدن و ایشان آرزو و نیاز خود را نذر آن درخت مقدس کرده اند

روش شناسی: در این مقاله با بررسی منابع و اسناد مربوط به روستاهای استان لرستان، روستاهایی که اسامی (نامگذاری) آنها برگرفته از درختان و درختچه‌های طبیعی و جنگلی است مشخص گردیدند.

نویسندگان این مقاله می‌کوشند تا تاثیر ارزش و اهمیت درختان جنگلی را در یکی زوایای زندگی مردم این سامان بررسی نمایند. این بررسی به شیوه اسنادی، نقشه و ... و با انجام بازدیدهای میدانی در سطح استان لرستان صورت پذیرفته و طی آن 190 مورد نام جای گیاهی شامل روستاهای کوچک و بزرگ اغلب درخت و درختچه‌ای شناخته شده است.

بحث و نتیجه گیری:

همانگونه که می‌دانیم پدیده‌های طبیعی بویژه جنگل‌ها و عناصر اصلی این اکوسیستم‌ها یعنی درختان و درختچه‌های جنگلی، ارزش و اهمیت فراوانی در زندگی بشر داشته و دارند تاجایی که تاثیر این پدیده‌ها را می‌توان در فولکور، باور داشت‌ها، فرهنگ، اسامی افراد، اشعار شاعران و قصه‌های قصه‌پردازان، موسیقی این دیار و وجه تسمیه بسیاری از روستاها به وضوح دید.

در گذشته‌ای نه چندان دور با عشق و عاطفه پدران و مادران وطن خواه نام تنها فرزند پسر خود را داربلوط یا داربلی می‌گذاشتند. یا شاعرانی گرانمایه مانند میرنوروز در وصف طبیعت و درختان در اشعار خود بسیار داد سخن می‌دادند یا در موسیقی سرزمین لرستان درختان از جایگاه ویژه‌ای برخوردار بوده و هستند.

در این میان تاثیر شاخص این پدیده‌های طبیعی را می‌توان در وجه تسمیه و نامگذاری روستاهای بسیاری از استان جستجو نمود که فهرست این روستاها در جدول شماره 1 آورده شده است.

ردیف	نام روستا	ردیف	نام روستا	ردیف	نام روستا	ردیف	نام روستا
1	داربلید	11	زرشکه	21	یرنجه	31	مله بلوط
2	گردکانه	12	داربید زیگلوند	22	مروک	32	کله نی
3	بادام شیرین	13	گردکانه سنجابی	23	چنار خاتون	33	چنار میشاخور
4	پارچه بلوط	14	نورمراد گردکانه	24	دارتی	34	کوه برآفتاب
5	بلوط بیگ	15	گردکانه خدایار	25	بیدگیجه 1	35	سماق 1
6	بیدکلمه	16	دول بید علیا	26	بیدگیجه 2	36	سماق 2
7	بلوط بازه	17	دول بید سفلی	27	سرتنگ بیدگیجه	37	سماق 3
8	وناب	18	دول بید وسطی	28	داربلوط علیا	38	سماق سیاه دره
9	چنار	19	وزم	29	داربلوط سفلی	39	کله هو

چم پلک (بده)	40	بیدهل	30	سرنجه	20	توت‌ها	10
انارستان	90	چنار رازباشی	73	داربید پایین	57	ونو	41
گرمورت نصرتی	91	برآفتاب چنار	74	داربید بالا	58	بادام شیرین	42
گرمورت میرزاخانی	92	چنار حمام	75	دارمرو 1	59	چنار هیل	43
چنار علیا	93	چشمه بیدچنگ برده	76	دارمرو 2	60	چم انجیر	44
چنار سفلی	94	برالیکه	78	دارمرو 3	61	سرنجه	45
چنار بالا	95	انجیررشه	79	سرنجه	62	سردره سرنجه	46
چنار پایینی	96	ده بادام	80	چناره مرادی	63	کله	47
پشت کیو بادام	97	چشمه بید	81	پیری خیاران	64	مرو	48
چم زرشک	98	بیدقطار سفلی	82	خدارحم زیتون	65	گیجالی بالا (گیرج عالی)	49
وزم	99	بیدقطار علیا	83	جعفرخان زیتون	66	گیجالی پایین	50
کول بادام نورمراد	100	سراب چنار علیا	84	بیدستان	67	تک درخت	51
کول بادام یاور	101	سراب چنار سفلی	85	تی‌دار	68	ونایی	52
آببید گردکانه	102	بادامستان	86	سرنجه	69	کول بادام پل قنبر	53
تخت آب گردکانه	103	داربرگی	87	آبدیفه	70	گلابی	54
دول گز رجبعلی	104	چم گز	88	چنار خیری	71	وزم در	55
سه داران علیا	105	باغ وناب	89	ونایی سفلی	72	بیدستانه	56
سه داران سفلی	154	دارباغ	138	ونایی علیا	122	چشمه سرنجه	106

داردمل حسینعلی	155	کنار بلوط	139	گیرچ گرده	123	چنار	107
چناره	156	توت رودآب	140	چم انجیر	124	سماق‌ها	108
بادامستان سفلی	157	بیشه	141	چمار بگالی	125	وزستان	109
بادامستان علیا	158	باغ پیشی بادامک	142	دارتی	126	آب بید	110
مله مورت	159	دارصافه	143	داربید سراب	127	توت	111
دارخرما	160	چنار	144	داربید	128	چنار	112
پشت مورد	161	دارخرما	145	چم مورت	129	ایستگاه بیشه	113
زرشک دارسفید	162	کلنگسر	146	سرنجه زیودار	130	گیرچان	114
ده گاه دارسفید	163	اناردر بزرگ	147	چناردم چهر قرعلیوند	131	چنار خشکه	115
کمری دارسفید	164	جازستان	148	مورد مومه	132	تپه‌دار	116
چال چنار	165	توتدر	149	چنارگل آباد نوشاد	133	آبچنار	117
تنگ چنار	166	توت چهره	150	چم مورت	134	آب‌بید	118
مورت	167	بن مورت	151	گزستان	135	چنارکل	119
بن مورت	168	کل آب تی	152	ده مورت	136	چنار گریت	120
توت چهره	169	دارخاتون	153	نی بدر	137	چشمه کره	121
تیتکان	186	اناردر کوچک	181	رضودر	176	پاریاب گز	170
جنگل بلند	187	کره دشت مال	182	پشت بیشه	177	درخت سفید	171
کله نی سفلی	188	ارجنک	183	چنار علیا	178	کیش گله بید	172

کله نی	189	دره بید نورعلی	184	دره ناو	179	کیش بز نوید	173
چنار	190	درخت چمن	185	کله نی علیا	180	توت رهگانی	174
						چنار سفلی	175

از آنجا که لرستان سرزمینی است با چشمه سارها، سرابها و رودخانه‌های پرآب دائمی فراوان، درختان آبدوستی مانند چنار حضور و پراکنش زیادی در این استان دارد و در طی آن اسامی روستاهای زیادی برگرفته از نام این درخت بوده است که می‌توان به روستاهایی مانند، چنار، چنارکل، چنار خشکه، چنار شوره و اشاره نمود.

درخت بلوط نیز به دلیل فراوانی و غالبیت پوشش جنگلی استان علت نامگذاری تعداد زیادی از روستاهای استان شده است که می‌توان به روستاهای ، دار، بلوط بازه، رزودر، تپه‌دار و..... اشاره نمود.

سایر درختان و درختچه‌های جنگلی نیز حضور کم و بیش چشم‌فزایی در نامگذاری و بهره‌مندی نام روستاهای استان به خود گرفته‌اند که فهرست آنها در جدول شماره یک آمده است. بر پایه نتایج این پژوهش بالاترین فراوانی مربوط به درخت چنار (38مورد) بید(27مورد) بلوط (17مورد) توت (14 مورد) و ... بوده است

این مقاله در پی آن است تا علاوه بر یادآوری نقش و اهمیت درختان و درختچه‌های جنگلی و اثرات مفید آنها برای سرزمینی که در آن مستقر و پراکنش دارند، گوشزد نمودن نقش آنها در فرهنگ و فولکلور و باورداشتهای مردم نسبت به درختان و حضور آنها در نامگذاری تعدادی از روستاهای استان را فراهم آورد. بی تردید این نامگذاری یکی از راهکارهای جدی، اصیل و ماندگار پایایی فرهنگ لری و ملی است و از این مهم در گذر زمان نباید غفلت نمود

با ارائه این مقاله می‌توان به ارزش پدیده‌های جنگلی در نام‌های استان اشاره نمود که این امر می‌تواند برای حفظ این منابع که از موضوعات اجتماعی نیز نقش‌آفرین در عرصه اجتماع است بهره‌جست. به‌طوریکه با حفظ این منابع می‌توان علت نامگذاری بسیاری از روستاهای استان را به راحتی و سادگی تشریح و علت

نامگذاری آنها را به نسل آینده و فرزندانمان یادآوری نمود. چرا که حفظ منابع طبیعی در گرو شناخت بهتر از آن و آموزش دادن ارزش و اهمیت آن به نسل‌های حاضر و آینده است.

منابع مورد استفاده:

- 1- آخوندزاد عبدالیوسف 1388، نحوه نامگذاری روستاهای ترکمن ، دایره المعارف ترکمن
- 2- بررسی ریشه های اسامی روستا هاوشهرها ایران [/http://hamidreza1348.blogfa.com](http://hamidreza1348.blogfa.com)
- 3- بی نام، نقشه جغرافیایی لرستان
- 4- پاپلی یزدی، محمد حسین و همکاران 1388، فرهنگ آبادی ها و مکان های مذهبی ایران، بنیاد پژوهش های اسلامی
- 5- محمودی حسن 1391، وجه تسمیه (علت نامگذاری) روستای فیل آباد
<http://affilabad.blogfa.com/post-3.aspx>

Archive of SID